

A LA CIUTAT DELS LLIBRES

TERCERA SÈRIE

JOSEP MASSOT I MUNTANER

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Primera edició, febrer de 2019
© Josep Massot i Muntaner, 2019
La propietat d'aquesta edició és de
Publicacions de l'Abadia de Montserrat
Ausiàs Marc, 92-98 - 08013 Barcelona
ISBN: 978-84-9191-036-7
Dipòsit legal: B. 29607-2018
Imprès a Limpergraf, S.L.– Mogoda, 29-31
08210 Barberà del Vallès

Disseny de la col·lecció: Jordi Avià i Blanca Hernández

*A la memòria de
Maria Teresa Ferrer,
Eva Serra
i Joaquim Garriga.*

Pròleg

Aquesta nova sèrie de *A la Ciutat dels llibres* conté un conjunt de disset capítols, de temàtica i d'extensió diverses, que completen aspectes de la vida cultural catalana en els quals he anat treballant des de fa molt de temps. En primer lloc, hi ha una nota sobre l'estada de sant Ignasi de Loiola a Montserrat, de la qual havia de néixer un dels llibres més coneguts de la història religiosa moderna, els Exercicis espirituals dels jesuïtes. El capítol segon tracta un cop més del cardenal Francesc Vidal i Barraquer, amb motiu del cent cinquantè aniversari del seu naixement. Els capítols III-V parlen del tema inexhaurible de la guerra civil, des del punt de vista de la duríssima repressió a què va donar lloc a Mallorca, de la visió que en tenia el felanitxer Joan Estelrich i de la intervenció que hi va tenir Gabriel Fuster i Mayans, més conegut pel pseudònim *Gafim*. El capítol sisè, el més nou de tot el volum, és dedicat a noves aportacions a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, és a dir, a papers que han arribat a Montserrat, procedents de Suïssa, en aquests darrers anys. Hi destaca sobretot una doble missió de recerca de cançons populars, fins ara totalment desconeguda, que va dur a terme Palmira Jaquetti el 1936 i el 1937, a l'Hospital de Sant Pau de Barcelona i a Torà. El capítol setè rememora l'arquitecte i polític Josep Puig i Cadafalch, del qual fa quinze anys vaig publicar, conjuntament amb Núria Mañé, unes *Memòries* que no passaven d'un seguit d'esbossos, però d'un gran interès. El capítol vuitè es refereix a un personatge estretament relacionat amb Montserrat, el Prefecte de la Biblioteca Vaticana i futur cardenal, Anselm M. Albareda. Els tres capítols següents s'ocupen de l'editor Josep M. de Casacuberta, del psiquiatre Joan Alzina i Melis, i dels escriptors Joan Oliver

i Joaquim Molas. Els capítols XI-XIII són necrologies d'amics estimats que han mort durant aquests darrers anys: la historiadora Maria Teresa Ferrer, el polític i filòleg Jordi Carbonell i el savi monjo de Montserrat Alexandre Olivar. La resta del volum conté tres treballs breus relacionats amb presentacions de llibres i coses similars.

He d'agrair a diverses persones l'ajuda informàtica i material que m'han prestat per a poder posar en solfa aquest volum. No puc oblidar els noms de Montserrat Suàrez, Xavier Caballé, Pilar López Arcos, Àngels Rius, bibliotecària de Montserrat, i els seus col·laboradors i col·laboradores Núria Boada, Gemma Obradors i David Blasco.

Aquest llibre és dedicat a tres col·legues de la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans amb qui m'unia una especial amistat: la medievalista Maria Teresa Ferrer, l'estudiosa del segle xvii Eva Serra i l'historiador de l'art Joaquim Garriga, que ens han deixat aquests darrers anys, quan encara podiem esperar tant d'ells.

Montserrat, 3 de novembre de 2018

I. Sobre les relacions de sant Ignasi de Loiola amb Montserrat*

El gran especialista en les relacions entre sant Ignasi de Loiola i Montserrat, el P. Anselm M. Albareda, ja es va adonar que la documentació ignasiana feia referència a un monjo de Montserrat anomenat Jaume amb el qual va tenir ja algun contacte durant la seva primera estada al monestir i que retrobà a Venècia, quan tots dos havien tornat, cadascú per la seva banda, d'un viatge a Terra Santa.

El P. Albareda no va poder identificar aquest Fra Jaume, que segons ell devia ésser el P. Jaume Fontanelles, el darrer monjo que va vestir l'hàbit en temps de l'abat Cisneros, el setembre de 1510.¹

La recent aparició d'una àmplia biografia de sant Ignasi, escrita pel Prof. Enrique García Hernán,² ens ha permès d'identificar correctament el monjo que va visitar Terra Santa i que es va trobar després a Venècia amb sant Ignasi: es tracta de «Dom Jaime Negré, natural de Barcelona, que tenia fama de santidad en la Abadía».³ En realitat no es tractava de cap monjo anomenat «Negré» sinó de Jaume Negre, que efectivament era natural de Barcelona i que arribà a ser abat de Sant Genís de Fontanes entre

* Publicat a «Montserrat. Butlletí del Santuari», 2ª època, 108 (juliol-desembre 2017), pàg. 63.

1. Anselm M. ALBAREDA, *Sant Ignasi a Montserrat*. Edició a cura de Josep M. Soler i Canals (Barcelona 1990), 155.

2. Es tracta d' Enrique GARCÍA HERNÁN, *Ignacio de Loyola* (Madrid 2013). Voldria esmentar que, malgrat la gran erudició de l'autor, se li ha escapat un lapsus d'una certa importància: Bernat Boil no va ser mai abat de Montserrat, com García Hernán assegura a la pàgina 115. Fou simplement ermità del monestir.

3. GARCÍA HERNÁN, *op. cit.*, 250.

el 1586 i el 1587.⁴ Sabem que va prendre l'hàbit a Montserrat el 30 d'abril de 1564 i que hi va morir el 1587. Segons les informacions d'Ernest Zaragoza, havia estat també escolà de Montserrat i era «bon predicador i lletrat».⁵

Enrique García Hernán ens assegura que Jaume Negre havia estat un dels «contactos» de sant Ignasi al monestir. S'havien conegut amb Ignasi el 1522 a Montserrat i més endavant «se encontraron, hablaron, intercambiaron experiencias, fortalecieron la amistad antigua, en tal grado que Iñigo habló de él a sus más íntimos, como a Araoz. Éste fue a visitarle a la Abadía en el otoño de 1539 por encargo de Iñigo para darle cuenta de los progresos del grupo», és a dir, de la Companyia de Jesús que s'estava formant.⁶ La relació del P. Araoz amb Jaume Negre no va passar per alt tampoc al P. Albareda, que s'hi referí amb un cert detall a la pàgina 156 del llibre *Sant Ignasi a Montserrat*.

Podem arribar, doncs, a la conclusió que sant Ignasi va mantenir unes relacions profundes amb un monjo de Montserrat que fins ara ens havia restat gairebé desconegut i que, sens dubte, va tenir un paper rellevant en l'encaminament de la vocació religiosa de sant Ignasi de Loiola i en la progressiva consolidació de la Companyia de Jesús. Encara que sigui un aspecte més anecdòtic, tampoc no podem oblidar que el P. Negre va ser el primer monjo de Montserrat que, segons les nostres notícies, va visitar Terra Santa, en una anticipació de molts segles a la presència que hi havien de tenir l'abat Antoni M. Marcet i els biblistes i altres monjos que van residir al llarg del segle xx a Jerusalem, el més rellevant dels quals va ser el P. Bonaventura Ubach.

4. Vegeu Ernest ZARAGOZA PASCUAL, *Abaciologi Benedictí de la Tarraconense* (Barcelona 2002), 178.

5. *Ibíd.*

6. GARCÍA HERNÁN, *op. cit.*, 250.

II. Vidal i Barraquer, als seus cent cinquanta anys de naixement*

La celebració del cent cinquantaè aniversari del cardenal Vidal i Barraquer és un motiu excel·lent per recordar un cop més aquest personatge insigne de l'Església catalana, que va ser durant molts anys primer administrador apostòlic de Solsona i després arquebisbe de Tarragona, on es convertí aviat en un «senyor cardenal» respectat per amics i per enemics, activíssim en l'exercici de les seves funcions de metropolità de Catalunya i insubornable «defensor civitatis», defensor dels drets del seu poble davant les atzagaiades de la Dictadura de Primo de Rivera, esforçat paladí de la convivència i de l'entesa mútua durant els anys difícils de la Segona República i home de pau i de reconciliació durant la guerra civil i la primera postguerra, tot plegat fruit d'un esperit evangèlic que li va costar disgustos i calúmnies que encara avui cuegen. Tot i que sempre va defugir intervenir d'una manera directa en temes polítics —fidel al mestratge del bisbe Josep Torras i Bages—, durant la dictadura de Primo de Rivera va ser acusat des de cantons molt diferents de catalanista abrandat, i el nunci del Vaticà a Madrid, Federico Tesdeschini, arribà a aconsellar que fos apartat del seu càrrec, atès que considerava que ell i l'abat de Montserrat, Antoni M. Marcet, eren els dos grans obstacles perquè l'Església de Catalunya s'acomodés a les directrius espanyolistes propugnades per Alfons XIII i per Primo de Rivera i els seus sequaços. (M'ha arribat una carta

* Conferència feta a l'ermita de la Mare de Déu del Camí, a Cambrils, el 3 d'octubre de 2018, data exacta del cent cinquantaè aniversari del naixement del cardenal Vidal i Barraquer.

particular de Vidal del 6 de febrer de 1924 on es defensava amb fermesa d'aquestes acusacions: «Yo nunca me he movido de mi línea de conducta y por más coacciones que se me hagan, las aguanto, sufro y resisto cuando es en cumplimiento de mi deber. No puedo tolerar que ni los catalanistas ni los anti hagan servir a la Iglesia como medio para sus fines; soy esencialmente romano y antiregalista».¹

Durant la Segona República. la seva actitud prudent i contemporitzadora li valgué insults barroers, com els de l'organització feixista de Barcelona «Cruces de Sangre», que en un manifest signat el mes d'abril de 1936 afirmaven rotundament: «Los misericordiosos que nos perdonen, pero que tampoco se hagan cruces, ni se sulfuren. El día que nuestra victoria sea un hecho, también recibiremos la felicitación de relevantes padres. Pero desde luego no la recibiremos de Tedeschini [el nunci que havia abandonat les seves actituds anteriors i havia afavorit un «ralliement» entre el Vaticà i la República], ni de Múgica [bisbe de Vitòria], ni de Barraquer. A éstos a patadas los mandaremos a la Guinea. Eso sí, con toda legalidad, con la más escrupulosa legalidad; pero a patadas».²

I no gaire més tard, ja durant la guerra civil, una fitxa redactada a l'ambaixada d'Espanya prop de la Santa Seu assegurava que el cardenal Vidal era «conocido desde muy antiguo como exaltado catalanista, lindante con el separatismo. Por esta causa ya tuvo incidentes con el General Primo de Rivera. Por otra parte, su ambición personal le ha llevado a sostener rivalidad continua con los obispos de Barcelona por querer inmiscuirse en los asuntos de esta diócesis, como Metropolitano que es de Tarragona. Particularmente se ha exacerbado esta oposición con el actual Obispo de Barcelona Sr. Irurita, quien por su alto y recto espíritu representa la antítesis del Cardenal.— Sumadas ambas notas de catalanista-separatista y ambicioso de mando en Barcelona, han producido un tipo absolutamente indeseable para la España nacional.— Ha sido y es protector de todos los elemen-

1. Per a la biografia del cardenal Vidal i Barraquer, vegeu Ramon MUNTANYOLA, *Vidal i Barraquer, Cardenal de la Pau*, que vaig posar al dia el 2017, amb la indicació de la bibliografia més recent.

2. Vegeu el meu llibre *Església i societat a la Catalunya contemporània* (Barcelona 2003), 274.

Sumari

Pròleg.....	7
I. Sobre les relacions de sant Ignasi de Loiola amb Montserrat	9
II. Vidal i Barraquer, als seus cent cinquanta anys de naixement	11
III. Les etapes de la repressió a Mallorca (1936-1939) ..	25
IV. Joan Estelrich i l'origen de la guerra civil	35
V. Gabriel Fuster i Mayans i el desembarcament de Bayo	51
VI. Noves aportacions a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya	61
VII. El meu Puig i Cadafalch	75
VIII. El cardenal Albareda, als cinquanta anys de la seva mort	85
IX. Josep M. de Casacuberta, editor, erudit i patriota ..	95
X. Joan Alzina, de catalanista a tradicionalista	101
XI. Joan Oliver i Joaquim Molas	103
XII. Jordi Carbonell i «Serra d'Or»	109
XIII. Memòria de Maria Teresa Ferrer	117
XIV. El pare Alexandre Olivar (1919-2018)	121
XV. Presentació del llibre <i>De València i Mallorca</i>	125
XVI. Parlament amb motiu de la concessió de la Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats (Universitat Miguel Hernández, d'Elx, 13 de juliol de 2018)	129
XVII. Paraules de benvinguda als Premis de la Crítica Serra d'Or 2017	131
Índex onomàstic	133

Aquesta nova sèrie de *A la Ciutat dels llibres* conté un conjunt de disset capítols, que complementen aspectes de la vida cultural catalana sobre els quals l'autor ha anat treballant des de fa molt de temps. Hi destaquen una àmplia revisió de la gran figura del cardenal Vidal i Barraquer, en el cent cinquantè aniversari del seu naixement; una renovadora síntesi de la duríssima repressió que es desencadenà a Mallorca a partir del juliol de 1936; un extens catàleg dels materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya arribats recentment a Montserrat des de Suïssa, entre els quals hi ha una missió de recerca de Palmira Jaquetti, fins ara totalment desconeguda (1936-1937), i semblances de Josep Puig i Cadafalch, Anselm M. Albareda, Alexandre Olivar, Jordi Carbonell, Maria Teresa Ferrer i altres.

ISBN 978-84-9191-036-7

508

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR